

— ולא אמרו בפשטות כדלעיל, דלמא איכא מאן דס"ל הלכה כרבי אפילו מחבריו — יש מי שכתב להוכיח מדברי שמואל עצמו במקום אחר (פסחים כז.) שאין לחוש כלל לדעה כזו, לפסוק כרבי מחבריו, מלבד במקום שמסתבר טעמו. [ואף מה שאמרו לעיל 'מהו דתימא הלכה כרבי מחבריו ואפילו מחבריו' יתפרש כן, דוקא כשמסתבר טעמו]. (עפ"י בכור שור. וערש"ש; שו"ת חות יאיר צד ד"ה ומה שאמרו 'מחבריו'; העמק שאילה — ברכה קסט, ב).

עד ודיין... אמר רבא מאי מעליותא, מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא ומאי דקא מסהיד דיינא לא קא מסהיד סהדא' — ואינו דומה לשני עדים שכל אחד מעיד על מעשה אחר, כגון אחד על הלואה ואחד על הודאה, שמצטרפים לחייב את הנידון (כרבי יהושע בן קרחה — להלן ובסנהדרין ל; חו"מ ל, ו) — כי שם שניהם מעידים שפלוני חייב ממון, ולא אכפת לנו בסיבה המחייבת אלא בחיוב עצמו, אבל כאן הלא אין שניהם מעידים על חיוב ממון, רק העד מעיד על חיוב הממון ואילו הדיין מעיד על כשרות השטר בלבד [ונוגע הדבר לחיוב ממון רק בעקיפין], וכיון שהם שני ענינים — אין להם צירוף.

ואף על פי שאם מת אחד מן העדים ושנים מן השוק מעידים על חתימתו, מצטרפת עדותם עם החי שמעיד על חתימתו, והלא אלו מעידים על כתב יד המת וזה מעיד על מנה שבשטר — לא קשיא, כי שם אין צריך צירוף כלל, שהרי יש על השטר שני עדים המעידים על מנה שבשטר, מאחר וקיימו שני עדים את חתימת המת, אבל בעד ודיין, שהעד מעיד על חיוב הממון והדיין אינו יכול להעיד בזה אלא בדבר אחר — אין מצטרפים, כי על כל דבר יש רק עד אחד בלבד. (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א טז. ע"ש עוד באורך. וע"ע בשיטמ"ק בשם הרשב"א; שו"ת הריב"ש שפב; רש"ש; שערי ישר ז, כג).

(ע"ב) 'שלשה שישבו לקיים את השטר, שנים מכירין חתימות ידי עדים ואחד אינו מכיר — עד שלא חתמו מעידין בפניו וחותם, משחתמו אין מעידין בפניו וחותם' — כתב הרא"ש להוכיח מכאן שאין צריך להעיד על חתימת העדים בפני שלשת הדיינים יחד אלא די שיעידו בפני כל אחד ואחד בפני עצמו, שהרי אין פוסלים אלא בשביל שחתמו שקר, הא בלאו הכי כשר. והש"ך (מו"ס ס"ק סג) דחה ראייתו, שכיון שעד נעשה דיין הרי כאילו הועד בפני כולם. (וערש"ש).

דף כב

'בעא מיניה שמואל מרב, אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני מהו...' — השאלה היא אם גם כאן מועילה אמתלא, או שמא כיון שבידה להיטהר אין סומכים על נתינת אמתלא אלא אומרים לה הרי מים בנהר, לכי וטבלי. (עפ"י ר"ן. וע' סברות נוספות בחדושי אנשי שם ובמהרש"א. וע"ע באגרות משה או"ח ח"ד עה, ב).

(ע"ב) 'תנא מיניה ארבעים זימנין ואפ"ה לא עבד שמואל עובדא בנפשיה' — בכמה מקומות מצינו ששמואל הורה הלכה למעשה [לעצמו או לאחרים] להחמיר יותר מן הדין — ע' לעיל יד. ביצה כט. גדה כה: וכן יש לפרש בבכורות נה: 'פליגא דידיה אדידיה' (עפ"י שו"ת הרא"ש לא, י. וע"ש כב, ה; תוס' בשבת קמג. ד"ה שמואל. וכן מצינו לפירוש רשב"ם בפסחים ק. ששמואל פסק מדינא כרבי יוסי אלא שהחמיר על עצמו לפרוס מפה). וכבר דנו מכאן האחרונים אם מותר להימנע ממצות עונה משום מדת חסידות, או שמא דוקא מדעת אשתו מותר. ע' לחם ושמלה קפה סק"ג; שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד לד. [ואולם יש סוברים שהנהגת שמואל אינה ממדת חסידות אלא שחלק לדינא וסבר שאין מועיל אמתלא בכל האופנים — ע' באריכות באגרות משה הנ"ל].

'מיתה אינה יכולה מכחשתו גרושין יכולה מכחשתו... רב אסי אמר: כגון דאמרי עדים עכשיו מת עכשיו גירשה, מיתה ליכא לברורה גירושין איכא לברורה, דאמרינן לה אם איתא דהכי הוה אחזי לן גיטיך' — ואם תאמר, מה מועילה הוכחה זו שהיא משקרת, הלא יש עמה שני עדים ובכל מקום 'תרי כמאה'?

וצריך לפרש שאין הכוונה שההוכחה מבררת את המעשה, אלא אנו צריכים לידע אם באמת ברי לה כפי שהיא אומרת, והלא כיון שיש שני עדים הסותרים לדבריה שמא היא משקרת ואין הדבר ברור לה ועלינו להפרישה מאיסור ספק — לזה אמר רבא שכיון שהיא יראה לשקר, אם כן מוכח שאצלה הדבר ברור [אעפ"י שגוף המעשה עדיין מוטל בספק]. ורב אסי סובר שנאמנת בלא שום הוכחה שהדבר ברור לה אלא שבגירושין סמוכים יש הוכחה נגדית ורגלים לדבר לומר שהיא משקרת וגם לה אינו ברור. (קובץ שעורים. [ובסגנון אחר בשערי ישר (א, יח): 'הוכחה זו (דאחזי גיטיך) ודאי דלא מהני להכריע בין העדים אלא דמרעא את ברי דידה, ומשו"ה תצא. והטעם בזה, דאף דלביית דין הוי דין ספק ומ"מ כופין אותה, דבאמת בבירור שכלי ברור לבי"ד שהעדים משקרים, אלא דלא נתנה לנו תורה רשות להכריע דין בין העדים על ידי הוכחה שכלית, אבל להכריע שברי שלה שקר יש לנו רשות וכת על זה].

כסברא זו שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, בבאור דברי התוס' (בד"ה הבא, ולהלן כו: ד"ה אנו), שחזקת דייקא ומינסבא מועילה בתרי ותרי לפטור אותה ואת העד מחטאת, ומה תוספת יש בדיוקה ובירורה על שני העדים — אלא הכוונה שחזקה זו מועיל שנאמינה בכך שברי לה, הלכך אין לנו לחייבה. וע' בשערי ישר שם ובבית ישי נ. וע"ע בכללות הענין בשערי ישר, ית. וע"ע בבאור דברי התוס' בשו"ת אבני נזר חו"מ קעא ד"ה ומה).

'כגון דאמרי עדים עכשיו מת עכשיו גירשה' — והנידון כשנישאת לאחר שלשה חדשי הבחנה, אם תצא אם לאו. אבל נישאת מיד ודאי תצא. (עפ"י רא"ש)

דף כג

'עד אחד אומר נתקדשה ועד אחד אומר לא נתקדשה' — מו"מ מסוגיתנו בענין עד אחד בקדושין [במכחשתו ובשאינה מכחשתו] — ע' בר"ן ובשטמ"ק מהרא"ה; תרומת הדשן ריב; שער המלך אישות ט, לא; שערי ישר ז, ב; אחיעזר ח"א כד, ב; דובב מישרים ח"א פג; זכר יצחק יב (ד"ה אמנם לדעתי); אבני נזר אה"ע קלט, כט.

'אבל גבי גירושין אם איתא דאיגרשא קלא אית לה למילתא, קמ"ל דעבידי אינשי דמקדשי ודמגרשי בצנעא' — משמע שאם אין אנשים עשויים לגרש בצנעה, הרי זו הכחשה לעדים. ודבר תימה הוא להכחיש העדים על סמך הוכחה זו, והלא אינו מן הנמנע שיארע שום אונס או סיבה שיצטרכו לגרש בצנעה. ואולם מצינו כעין זה בראש הפרק (טז:), ששייך להכחיש עדים על סמך 'אנן סהדי', כמו שאמרו שם 'אי כל הנשאת בתולה יש לה קול כי אתו עדים מאי הוי, הנך סהדי שקרי נינהו'. (קובץ שעורים. וכתב מהרש"ל (יש"ש לד): 'ונראה, האידנא שכמה חומרות נהגו בנתינת הגט, ומשום הכי נהגו ליתן בכנופאי, כדי שלא להוציא לעז, ולברר על הספיקות, אם שנים הדרים באותה חצר אומרים לא ראינו ולא שמענו שנתגרשה — תצא, אם לא שנישאת לאחד מעדיה').

'נשביתי וטהורה אני ויש לי עדים שטהורה אני... ואחר כך באו עדים ואמרו לא ידענו — הרי זו לא תצא' — ודוקא אם התירוה לינשא אבל אם לא התירוה, אסורה. ונראה שמדובר שהעדים אומרים ידענו שנשבית (וכ"כ הרש"ש) אך לא ידענו אם טהורה היא אם לאו, ולכך אם לא התירוה אסורה, כיון